

Violeta Mitrović

ČAROBNAK KNJIŽEVNO-PSIHOLOŠKIH BRAVURA

**(Robertson Dejvis: *Marginalac*, preveo sa engleskog Slobodan Damjanović,
Dereta, Beograd, 2016)**

Uvređen simplifikovanim, patetičnim načinom na koji je kolega istoričar Lorn Parker u oprostajnom članku objavljenom u „Školskoj hronici“ predstavio njegovu ličnost, dugogodišnju karijeru nastavnika istorije, pomoćnika upravitelja škole i uglednog autora brojnih knjiga iz oblasti mitološke istorije i života svetaca, penzionisani Danstabl Remzi, u miru planinske kuće, započinje pisanje izveštaja novom upravitelju, zapravo, ispovesti koja objašnjava kompleksnost njegovih životnih situacija i unutrašnjih previranja, te svojom retrospektivnom dimenzijom omogućava junaku precizniju spoznaju sopstvenog bića. Remzi opisuje sve ključne trenutke svoje životne putanje: detinjstvo u kanadskom selu Detfordu, njegov verski i klasni diverzitet, časove provedene u seoskoj biblioteci u strasnom čitanju knjiga o mađioničarima, ali i Danteovog *Pakla*, zaljubljenost u lepicu Leolu, odnos prema roditeljima, rivalstvo sa prijateljem Persijem Bojdom Stontonom i njihovo kobno grudvanje koje se, usled Stontonovog kamena obavijenog slojevima snega i zalutalog u pravcu gospođe Meri Dempster, okončalo njenim prevremenim porođajem, dolaskom dečaka Pola na svet, potonjim blagim ludilom junakinje i Remzijevim večitim osećanjem krivice. Pisac ispovesti pripoveda i o svom učešću u Prvom svetskom ratu, bici kod Pašendejla, viziji statue Bogorodice sa malim Hristom u podnožju ruinirane crkve i sticanju ordena Viktorijin krst, ljubavi sa bolničarkom Dajanom i svom novom rođenju, studijima istorije, dugogodišnjoj saradnji sa bolandistima i pisanju priloga za časopis *Analecta Bollandiana*, staranju za zdravlje gospođe Dempster sve do njene smrti, putovanjima po Evropi i Južnoj Americi, viđanjima sa njenim sinom Polom na različitim tačkama sveta i, napokon, susretu sa đavolom Lizelom čija je produžena ruka, hipostazirana u liku Pola, zapečatila sudbinu vinovnika nesreće njegove majke. Remzi se opredeljuje za autobiografsko izlaganje uprkos činjenici da je prema takvom modelu pisanja oduvek imao podrugljiv, skeptičan stav, kako u pogledu imperativa istinitosti i iskrenosti koji ovakav model kazivanja pretpostavlja – jer „istine o ljudima su vrlo promenljiva stvar“, tvrdiće Remzi povodom ponude da sačini biografiju svog prijatelja Stontona – tako i u smislu uobičajenog opisivanja detinjstva kao razdoblja naivnosti, čistih, neiskvarenih pobuda: „Dečak, to je čovek u malom i, mada ponekad može da ispolji veliku moralnost kao i osobine koje zbog njegovog dečačkog izgleda mogu delovati privlačno, on je takođe spletkaroš, sebičnjak, izdajnik, Juda, varalica i nitkov, jednom rečju – čovek.“ S druge strane, upravo svest o labilnim, nepouzdanim međama između fikcije i faktografije u sklopu autobiografskog, ali i biografskog kazivanja, junaku će otvoriti

put ka poigravanju sa žanrom: na zahtev Lizele, gazdarice trupe u okviru koje Pol, pod imenom Ajzengrim, izvodi mađioničarke trikove, Remzi sa uživanjem izmišlja potpuno nov Polov život stvarajući tako njegovu u celosti imaginarnu, fiktivnu biografiju.

Lizelina tvrdnja da Remzi, pišući o svecima, „pod plaštom skepticizma čuda briljantno pokazuje kao *istorijske činjenice*“ [kurzivi V. M.], aktivira aspekt romana spleten sa junakovom profesijom istoričara i njegovim apartnim shvatanjem istorije kao discipline. Na junakov odabir vokacije presudno utiče iskustvo rata: shvativši da se ljudi u takvim uslovima nalaze pod vlašću superiornijih sila, da je zamisao rata kao herojskog megdana puka mistifikacija pod čijim se velom bokori galimatijas straha, prljavštine, svireposti, monotonije, svedenosti pojedinaca na dezorijentisanu masu; spoznavši, najzad, da je mrtav čovek u ratu beznačajnost, u Remzijevom biću začinje se težnja ka razumevanju mehanizama interpoliranih u istorijska zbivanja. Mnogo više od opšteprihvaćene, oficijelne istorije i hagiografije, Remzijevu pažnju privlače rubni predeli ovih oblasti, tajnoviti, *marginalni* prostori naseljeni mitološkim obrascima i čudima. Koreni junakove predilekcije ka mitološkim sadržajima obznanili su se još u detinjstvu kada je, slušajući seoskog propovednika Bonjera kako obližnju, zapuštenu šljunkaru naziva prokletom dolinom Gehenom, zapazio intenzivno prisustvo mitoloških elemenata u ljudskoj svakodnevicu. Otuda je kasnije, kao predavač, neprekidno naglašavao ulogu mitskih paragona u istorijskom toku prepoznavajući ih podjednako i u privatnom životu: ljubavni trougao Remzi–Stonton–Leola evocira u junakovom umu priču o kralju Lidije Kandaulu, njegovoj lepoj supruzi i prijatelju Gigu, dok ga fenomen Stontonove korporativne homoseksualnosti, njegovo traganje za mladim, lepim, bezuslovno pokornim i otrešitim mladićima koje bi uvodio u mistiku svog razgranatog biznisa, asocira na „Zevsove peharnike“, tačnije Ganimeda, tog najlepšeg smrtnika kojem opčinjeni Zevs dodeljuje ulogu vinotoče na Olimpu. Ovi uvidi, apostrofiraju ujedno prvi, snažni odjek koji Jungova teorija o ultradubinskim delovima psihe, univerzalnom kolektivnom nesvesnom i arhetipovima kao njegovim konstitutivnim jedinicama ostvaruje na stranicama *Marginalca*, prvog dela piščeve *Detfordske trilogije*.

Manir u kojem Remzi kao hagiograf svedoči o životima svetaca, a koji je nagovešten u inicijalnoj rečenici prethodnog paragrafa, podjednako je osoben kao i njegov koncept naglašavanja značaja mita u istorijskim zbivanjima. Postavši sledbenik bolandista, grupe jezuita zadužene za ispitivanje dostupnih činjenica o svetiteljima, Remzi napušta ustaljeno monohromatsko, jednodimenzionalno modelovanje svetih figura kojim se ističe isključivo njihov vrli život, i orijentiše se na sveobuhvatnije, raznovrsnije, time i složenije predstavljanje svetaca, na sagledavanje svetlosti i senke njihovih karaktera: „Potiskujući negativnu stranu njihovog karaktera, zvanična hagiografija umanjuje značaj njihove borbe, pobeđe nad svojom prirodom i postizanje svetosti [...] Toma Akvinski je bio čudovišno debeo; Sveti Jeronim je imao groznu narav. Te činjenice olakšavaju život debelim i prgavim ljudima. Čovečanstvo ne može da podnosi savršenost – ona ga guši. Ono traži da i svetitelji budu nesavršeni [...] I ako ih je Bog kao takve prihvatio, onda ima nade i za nas ostale.“ Pored toga, refleksija o eventualnoj svetosti gospođe *Meri Dampster* kojoj se, prema Remzijevim uverenjima, mogu pripisati tri čuda (oživljavanje junakovog brata Vilija, preobražavajući čin milosrđa prema skitnici Surdženeru i čudesna pojava Bogorodice – čije ime *Mary* direktno upućuje na junakinjino – nakon bitke kod Pašendejla kada Remzi lebdi između života i

smrti), otvara pitanje utemeljenosti ovih, u naučnom smislu, teško proverljivih pojava. Junakova uporna nastojanja da razreši čvor ovakve dileme konzistentno dovode do istog odredišta: sa objektivne tačke gledišta, čuda su relativna i zavisna od raznih, pre svega, temporalnih i spacijalnih faktora (Remzijev ratni relikv – veštačka noga bila bi čudo za srednjovekovne ljude, kao što bi, s druge strane, natprirodno mogla delovati fotografija za stanovnike južnoameričke džungle). Svoj Elizijum, figurativno rečeno, čuda, ali i vera, pronalaze u stvarnosti duše; tek onda kada pojedinac otkrije njihov značaj za svoj lični svet, kada ih posmatra kao činioce individualne, psihološke, a ne objektivne stvarnosti, tek tada, i čuda i vera, u njegovom umu, zrače kvalitetom istinitosti. Potvrda navedene misli najbližavije je oblikovana u prizoru junakovog posmatranja čudesno lepih lica molitvenika u vizantijskoj bazilici u Meksiku za koje slika Bogorodice nije bila tek estetski predmet, već simbol nebeskog sveta – „simbol je u njihovoj veri postao stvarnost“.

Refleksi analitičke psihologije i tipologije ličnosti pomenutog švajcarskog psihijatra, tog, kako ga Remzi poetično imenuje, „maštovitog vojvode tamnih vilajeta ljudske duše“, naročito se zapažaju u domenu konstituisanja unutrašnjih struktura likova. Na putu individualizacije – ostvarivanja zrelosti i celovitosti bića kroz susrete sa arhetipskim figurama Persone, Senke, Animusa/Anime, Mudrog starca i najzad Sopstva, Danstabl Remzi ostvaruje znatno laudatornije učinke nego njegov prijatelj Stonton. Iako je tokom prve polovine života zauzimao suviše strog i rigidan stav prema sebi (što je dobrim delom rezultat njegovog prezviterijanstva), junak sukcesivno, kroz krizne situacije, intimne i kolektivne, upoznaje i u svoju ličnost integriše potisnutu Senku, razumevajući podjednako poziciju koju u mreži egzistencijalnih orbita treba da ispuni. Najupečatljivije i najplodotvornije lekcije iz samospoznajnog umeća Remzi usvaja od đavola Lizele pokazujući time da se i iz „minus“ vizure, posredstvom onog koji najpodrobnije poznaje naše mračne i skrovite sklonosti, može najbolje spoznati nerepresentativni deo ličnosti. U jednoj od umetnički najsnažnijih scena – slici Remzijevog brutalnog fizičkog obračuna sa Lizelom čiji se epilog ogleda u strasnom telesnom pomirenju, iskazan je ne samo specifični koncept nečastivog kao efikasnog pomoćnika u suočavanju Remzija sa sopstvenom Senkom, nego i naročit položaj junaka spram ostalih likova oličeni u ulozi Marginalca, za zaplet preko potrebne sporedne ličnosti. Okrenuto spiritualnosti, kontemplaciji i njoj imanentnoj izolovanosti, intelektualno i introvertno Remzijevo biće zaista čvrsto povezuje živote likova, osobito Persija Bojda Stontona i Pola Dempstera. Održavajući tokom godina, bez njihovog međusobnog znanja, prijateljske odnose sa obojicom, junak je izgradio mogućnosti za njihov krajnji susret u završnoj romanesknoj sceni i konačnu Polovu osvetu – ubistvo Stontona, glavnog krivca za nesrećan život njegove majke i raspad porodice Dempster. Evociranje inicijalnih i finalnih stranica romana, čime se ostvaruje prstenasta kompozicija dela, osnaženo je motivom kamena koji u romanu iskrsava u dva navrata: u uvodnoj sceni grudvanja, a potom na kraju *Marginalca*, kada Pol uzima kamen za pritiskanje papira iz Remzijeve nastavničke sobe i smešta ga u usnu duplju mrtvog Stontona markirajući time čin odmazde. Pored toga što se u ovom motivskom recidivu zapaža odblesak Jungovog principa akauzalnih povezanosti (sinhroniciteta), on aktivira i ravan tumačenja likova iz ugla imena koje svaki od njih preuzima u jednom trenutku života. Danstabl Remzi, nakon povratka iz rata, biva ponovo rođen i vrlo indikativno nazvan Danstan (Dunstan): kako na staroengleskom „dun“ znači

brdo, a „stan“ kamen (*hill of stone*), njegova sudbina „čuvara kamena“, kako ga naziva Lizela, onog kamena kojeg Pol iznosi iz njegove sobe, već takvim imenom bila je determinisana. S druge strane, ekstrovertni, pragmatični, telurski i samopromišljanju nimalo sklon Persi Bojd Stonton svoje ime skraćuje na znatno rezonantnije, zavodljivije i žovijalnije Boj Stonton ujedno određujući time svoju budućnost. Večno obuzet materijalnim satisfakcijama, slavnom i raskošnom karijerom industrijalca i političara, zaobilazeći negovanje svog unutrašnjeg sveta, suočavanje sa sopstvenom Senkom, naročito krivicom povodom bivših događaja, površni monden Boj simbol je statičnog karaktera: on, i kao odrastao čovek, ostaje isti, okrutni i drski dečak (*boy*) kako je i opisan na početnim stranicama romana (uzgred, antagonizam između Remzija i Stontona svoje ishodište ne nalazi samo u karakternom, nego i u njihovom socijalnom disparitetu koji počiva na relaciji materijalno pozicioniran niže/materijalno pozicioniran više, margina/centar). Najzad, Pol Dempster, na Lizelin predlog, postaje iluzionista Ajzengrim (njegova vokacija asociira arhetip maga), čije ime potiče iz severnjačkih bajki i znači vuk, što je takođe simptomatično – na kraju romana vuk (Ajzengrim) zaista je nadmudrio dečaka (Boja).

Remzijeva misao da se „prava slika o nečemu ne postiže kroz gomilanje detalja, već kroz naglašavanje onog što nam se čini važnim“ poseduje autoreferencijalnu vrednost: Dejvis, koji se bavio novinarstvom i dramaturgijom, radio kao profesor na Koledžu Triniti u Torontu, pisao romane, eseje i drame, postavši tako jedna od najznačajnijih figura kanadske književnosti, svojim sažetim, preciznim i komunikativnim izrazom lišenim suviše dekorativnosti u celosti je potvrdio misao pozajmljenu svom junaku. Sintetizujući fantastične elemente, misteriozna razrešenja karakteristična za kriminalistički žanr, suptilnu kritičku nijansu u pogledu sprege religije i politike, dvadesetovekovnih totalitarnih režima i kapitalizma sa zanimljivom pripovedačkom strategijom baziranom na smeni povlašćenog pripovedačkog glasa (Remzi) sa glasovima drugih likova, pisac je oblikovao sugestivan, inventivan i značenjski bogat romaneskni svet. U njegovim okvirima egzistiraju, metaforički rečeno, lavirint-junaci: ispod njihove nekad samo naizgled staložene (Remzi), nekad luckaste i spram merila palanke neuobičajene (gospođa Dempster), nekad pustolovne i mistične (Pol), a nekad ugladene i u životnim ugodnostima ogrezle spoljašnjosti, počivaju nevidljivi, teško prohodni, ponekad nesavladivi, zagonetni i krhki hodnici psihe, čije maestralno predočavanje Dejvisu opravdano donosi titulu čarobnjaka psiholoških bravura dvadesetovekovne kanadske i, načelno, anglofone književnosti.